

FOCUS

ONTHEMING HELPT

social 2004/02

11

Ontheming helpt

Kan 'thuisloosheid' positieve effecten hebben? Toch wel. Als alles vastgelopen is, kan het helpen om er even afstand van te nemen. In de hulpverlening dringt het begrip 'ontheming' door, te onderscheiden van het negatieve aspect 'ontheemding'. Oikoten is er blij mee dat 'ontheming' zelfs in een beleidsbrief van Welzijnsminister Adelheid Byttebier voorkomt, ook al is het nog geen erkend van Dale-woord.

"Wanneer het contact met je ouders verbroken is of vertroebeld, als je op school aan de deur werd gezet, als je bij je jeugdrechter of comité al je kansen verspeeld hebt, als je het gevoel hebt dat 'men' je niet begrijpt of dat je alles verkeerd deed, dan kan het goed zijn om voor een tijdje te breken met je vertrouwde omgeving, even afstand te nemen van je verleden en twijfels om weer greep op je leven te krijgen."

Met deze woorden richt Oikoten zich al 22 jaar tot jongeren vanaf 16 jaar voor wie de 'klassieke' hulpverlening binnen de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen geen antwoord meer biedt. Veelal bevinden deze jongeren zich in de gesloten en halfopen gemeenschapsinstellingen in Mol, Ruisselede of Beernem. Anderen staan nog met één been in hun thuismilieu of zijn geplaatst in één van de vele private residentiële voorzieningen die Vlaanderen rijk is. Het gaat om minderjarigen die het gevoel hebben dat hen geen kansen meer worden geboden. Vaak zijn ze door hun omgeving verstoten, veelal is de hulpverlening rond hun persoon gestagneerd. Het aanbod van Oikoten is aantrekkelijk, omdat het over projecten in het buitenland gaat: werkprojecten bij gastgezinnen in de Franse Pyreneeën, maar ook voet- en fietstochten van drie en vier maanden, recht door meerdere landen, met slechts twee tot drie deelnemers.

Brit is 16, geadopteerd en sinds haar 11 jaar met drugs bezig. Ze heeft haar echte vader nooit gekend. Haar alcohol-verslaafde moeder ontmoette ze voor het eerst toen ze 12 was. Door het hernieuwde contact met moeder kreeg ze problemen met haar adoptieouders. Toen ze 13 was, trok ze bij haar echte moeder in. Ze maakten echter meer ruzie dan Brit lief was. Ze verbrak het contact, maar kon bij haar adoptieouders niet meer terecht. Op straat leerde ze de geneugten van speed en cocaïne kennen. Toen de jeugdrechtsbank haar uiteindelijk in een instelling plaatste, was ze verslaafd.

Twee pogingen om haar fixatie op drugs te doorbreken mislukten: Brit was niet klaar om in een ontwenningprogramma openlijk over haar problemen te praten. Ze werd opgesloten in Beernem, maar toen ze dat niet langer zag zitten, nam Brit een beslissing die volgens haar leef-groepgenoten bewees dat ze stapelgek was: ze tekende in voor een voettocht van Vezelay naar Santiago de Compostella, en dat in de maanden december, januari en februari.

Terwijl het buiten vriest dat het kraakt, loopt zij ondertussen al twee maanden met een rugzak van 18 kg, gemiddeld zo'n 25 km per dag. Ze weet dat haar bij

>>>

FOCUS

ONTHEMING HELPT

12

SOCIAAL 2004/02

thuiskomst niets rooskleurigs wacht. Het programma 'begeleid wonen' dat haar wordt aangeboden lokt haar maar matig. Maar toch heeft Brit het gevoel dat ze hier op dit glibberige bergpad – in stilte – aan haar probleem werkt.

Brit: "Steeds weer wilde men mij verplichten om over mezelf te praten, over mijn ouders, mijn echte moeder, over het misbruik waarvan ze vermoedden dat ik het slachtoffer was. En steeds opnieuw begonnen ze over die drugs, alsof die voor mij het middelpunt van mijn leven zijn. Hier in de voettocht moet dat allemaal niet. Mijn begeleidster is geen therapeute die aan mijn vel zit. Als je't mij vraagt is zij even goed iemand met problemen, en soms praten we over die van haar, in plaats van over de mijne. We genieten van het buitenleven, en trachten het op deze barre tocht zo comfortabel mogelijk te maken. Ik zie haar eigenlijk als een vriendin."

Uiteraard is zo'n tocht geen ontwenningprogramma. Brit weet dat ze bij haar thuiskomst opnieuw de duik in het milieu wil wagen, al houdt ze dat voor zich. Wel denkt ze soms terug aan de woorden van Anke, een ex-gebruikster die ook zo'n tocht deed, en met wie ze voor haar vertrek een gesprek had.

Anke: "Na die tocht had ik veel minder het gevoel dat ik moest bewijzen dat ik een 'zware meid' was. Terwijl mijn vroegere vrienden opschepten met de dosissen drugs die ze de voorbije weken naar binnen hadden gespeeld, kon ik zeggen dat ik te voet naar Spanje was geweest. Dat gaf me ook aanzien. Niet bij mijn vrienden, die ermee lachten, maar ik leerde nieuwe mensen kennen. Van hen kreeg ik wel belangstelling voor mijn verhaal. En toen ik er tijdens een sollicitatiegesprek plots iets over zei, werd er aandachtig naar me geluisterd. Twee dagen later had ik die job gewoon. Dat is wel de eerste keer dat mijn verleden in de bijzondere jeugdzorg mij aan werk hielp."

→ Een nieuwe rol voor slachtoffers of criminelen

WAPENS AFLEGGEN

Het woord 'ontheming' is een verbastering van het correctere 'onthemding'. Dat laatste heeft vooral een negatieve connotatie: de onthemde is volgens van Dale 'een persoon die gevlucht of verdreven is van huis en haard en nog niet in een andere nationale gemeenschap is opgenomen'.

Ontheming legt de nadruk op een totaal ander facet van 'thuisloosheid'. Jo Jaspers – adjunct-directeur bij Oikoten – formuleert het als volgt: "Als jongeren het gevoel hebben dat ze compleet vastgelopen zijn in het leven, dat er 'iets' moet gebeuren, heeft het zin om even afstand te nemen. Jongeren die op stap zijn of in een gastgezin meewerken, komen uit hun rol van crimineel of slachtoffer. Ze krijgen – misschien voor het eerst in hun leven – een nieuwe rol, die van pelgrim of boer, en ze worden er nog voor gewaardeerd ook. Omdat Oikoten consequent kiest voor niet-professionele tochtbegeleiders en gastgezinnen kan de jongere stilaan de wapens afleggen waarmee hij al jaren opvoeders en hulpverleners te lijf gaat. De tochtbegeleiders en gastgezinnen zijn zelf ook 'ongewapend' en dus kwetsbaar. En dat biedt onverwachte perspectieven."

Het sterkst voel je dit proces tijdens de tocht. Begeleider en jongere delen dezelfde ervaring: de heimwee, de hunker naar comfort, het stappend mediteren over mensen en situaties, over verleden en toekomst ... In al deze zaken wordt ontheming heel tastbaar. Maar ook op werkproject bij een boerengezin is de jongere overgeleverd aan deze dynamiek. De doel-middelstructuur van een efficiënte en effectieve hulpverlening is uiteraard belangrijk. Zo is bij het stappen naar een verland het doel duidelijk, maar de aangewende middelen lijken niet erg efficiënt. Wie stapt er nu 4 maanden in een wereld van flitsend verkeer, waar iedereen weet dat je er op 2 uur vliegen ook kan geraken. Efficiënte hulpverlening lijkt ver weg. Nét daarom is er vanwege de jongere geen verzet meer. Hij legt de wapens neer en levert zich over aan wat er gebeurt.

Onderzoek wijst uit dat de jongeren – vaak in stilte – aan zichzelf werken. Het lijkt soms of ze in hun hoofd nergens mee bezig zijn, maar dat is slechts schijn. Ook al blijven zij het hele project lang in de clinch liggen met begeleider of gastgezin, ze leggen innerlijk een hele weg af. Om het met een Oikoten-boutade te

Foto: Eva Depoorter

Ook voor volwassenen?

Jeugdbijstand integreren in gewone jongerengroepen, bieden zij ook al jaren individuele verblijfsprojecten aan op hun vaste boerderij in Villefort, Zuid-Frankrijk. Ook zij hebben het over 'onthemings- en ervaringsprojecten'. Ondertussen is het begrip ontheming zich stilaan een weg aan het banen in het Vlaamse hulpverlenersjargon. Minister Byttebier heeft het begrip 'crisisontheming' (een zuiver Oikoten- neologisme) zelfs opgenomen in haar recentste beleidsbrief. Met een aanbod van crisisonthemingen ging Oikoten in op de vraag van de sector om acute crisissen in leefgroepen op te vangen. Jo Jaspers: "Sinds een viertal jaren biedt Oikoten aan de residenties van Vlaams-Brabant en aan alle psychiatrische kinderklinieken in Vlaanderen, de mogelijkheid om voor een time-out van 7 dagen een beroep te doen op onze tochtbegeleiders. Dit aanbod van 'crisisonthemingen' blijkt de residentiële voorzieningen behoorlijk te ontlasten. De jongere blijft ingeschreven in de residentie, maar stap of werkt een weekje met iemand van Oikoten mee. Deze begeleider is voor de jongere een onbekende, en heeft geen meldplicht naar de voorziening toe. Hij of zij kan zich dan ook permitteren om een losse houding aan te nemen, want nadien is er geen professionele band meer. Jongere én instelling likken in die week hun wonden, en in het afrondingsgesprek – waarin Oikoten bemiddelt – worden de condities van een verder verblijf besproken."

TIME-OUT

Maar de sector staat niet stil. Een aantal residenties neemt zélf het initiatief om, onder de noemer 'time-out', korte individuele 'onthemings'-projecten op te zetten. Voorzieningen sturen jongeren voor een weekje met de rugzak op stap tezamen met een opvoeder. Soms worden zelfs projecten op poten gezet die net als bij Oikoten vier maanden duren. Misschien is dit onthemend, al kan je je afvragen hoe bewust instellingen met dit

gegeven omgaan. Net zoals het erg moeilijk wordt om te 'ontwapenen' als de begeleider een werknemer is van de instelling waarvan de jongere komt en waarnaar hij ook terugkeert. "Kan ik wel vrijuit praten?", vraagt deze zich wellicht af, "hoe écht is de vriendschappelijke omgang met deze persoon, die me later in de leefgroep weer de les zal willen spellen? Hoe vrijblijvend is zijn zogenaamde goeie raad?". De vraag is ook hoe vaak een opvoeder op tocht kan gaan. Bij Oikoten gaat het in principe om een unieke gebeurtenis. Bij uitzondering beginnen begeleiders aan een tweede of een derde tocht en we laten er altijd een paar jaar overgaan. Een onthemende tocht is immers niet reproduceerbaar, geen routineklus, nauwelijks te plannen. Als begeleiders vooraf weten welke uitdaging er achter de volgende bocht ligt, als de tocht voor de begeleider zelf niet meer onthemend werkt, werkt het ook voor de jongere niet meer.

Niettemin is het begrijpelijk dat private residentiële voorzieningen zélf op zoek gaan naar een verrijking van hun klassieke werking. Met haar lange projecten richt Oikoten zich voornamelijk tot de gesloten en half-open gemeenschapsinstellingen. Zij bevordert daarmee de uitstroom van jongeren uit deze 'eindstations' van de Bijzondere Jeugdbijstand, maar critici menen dat het beter is om iets aan de instroom te doen. De vraag is of een onthemend project ook preventief kan werken.

Jo Jaspers: "Wij leerden dat een meisje uit een private voorziening voor wie een plaatsing in Beernem dreigt, minder gedreven is voor een onthemend project dan een meisje dat Beernem achter zich laat. Voor jongens geldt uiteraard hetzelfde. Wie de gemeenschapsinstellingen van binnen heeft gezien, is bereid om op de tanden te bijten om niet meer terug te hoeven. Niet dat het daar

zeggen: "Wij doen niks en er gebeurt van alles!".

Jo Jaspers: "We nemen binnen het kader van onze projecten afscheid van het idee dat je de jongeren iets moet bijbrengen, precies omdat het over dat deel van onze jeugd gaat dat zich verzet tegen school en leercontracten, tegen therapieën en correctionele maatregelen. We merken dat het werkt, en we merken ook dat het misloopt als een tochtbegeleider de dynamiek van ontheming probeert aan te vullen of te bestuiven met doelgerichtere processen. Precies daarom zijn leerkrachten, opvoeders, therapeuten of vormingswerkers niet altijd onze beste begeleiders."

CRISISONTHEMING

Oikoten stond nooit echt alleen met haar ideeën. Het Gentse Albezoon bijvoorbeeld biedt net als Oikoten al sinds de vroege jaren 80 gelijkaardige projecten aan, maar werkt kleinschaliger. Terwijl Oikoten haar aanbod al heel snel professionaliseerde, was Albezoon lange tijd uitsluitend gestoeld op een vrijwilligerswerking. Naast hun vakantiecampen, waar zij jongeren uit de Bijzondere

>>>

→ Uitlaatklep of volwaardig verlengstuk hulpverlening?

binnen altijd zo slecht is, maar de vrijheidsbevoering geeft de doorslag. Hoe aantrekkelijk ons aanbod in de ogen van veel opvoeders ook klinkt, voor een kind van 16 is het echt geen lachertje om ouders, vrienden en comfort 4 maanden te moeten missen. Veel instellingen verwijten ons dat we hun jongeren na dossierstudie en een gesprek afwijzen. Wat ze vergeten is dat er een stevige drijfveer moet zijn om een tocht of een werkproject in het buitenland vol te houden."

Bij Oikoten kan men er ondertussen niet onderuit dat het profiel van de doelgroep serieus verschuift. Intern onderzoek toont dit ook aan (zie kader). Eén van de voornaamste redenen is wellicht dat langdurige plaatsingen in de gesloten instellingen minder vaak voorkomen dan voorheen omdat er ondertussen heel wat alternatieven, zoals de GKRB-projecten (de Gestructureerde Kortdurende Residentiële Behandeling) gecreëerd werden. Bestond de doelgroep 15 jaar geleden uit 'boefjes' die hun plaatsing met een jaar of meer ingekort zagen, dan zien we nu dat ontheming vooral jongeren aantrekt met psychische problemen of met een verslavingsproblematiek. Hun motivatie om een langdurig project te doen is persoonlijker, maar ook meer beredeneerd. Ze hopen er voor zichzelf iets uit te halen, maar wegen de vier maanden die een project duurt heel goed af tegen alternatieven in de psychiatrie en ontwenningscentra. Waar ligt het antwoord op deze wijzigende tendens? Moet ontheming worden omgebogen tot een element in een trajectparcours, waar familie, omgeving en instelling bij worden betrokken? Gaan onthemingspecialisten, zoals Oikoten, werken in onderaanneming van private voorzieningen en/of gemeenschapsinstellingen? Of moeten ontheming zien als de uitlaatklep (of een alternatief) voor een correctief systeem? Kunnen onthemende projecten ook werken voor andere doelgroepen, zoals volwassenen bijvoorbeeld? Ondertussen blijft de idee van ontheming hulpverleners aanspreken, ook in het buitenland. Frankrijk startte met een ont-

hemend initiatief (Seuil) en ook Spanje toont interesse. Misschien wordt het dan ook tijd voor een nieuw onderzoek naar de resultaten op lange termijn. Op dit vlak refereert Oikoten immers nog steeds naar een onderzoek dat inmiddels 13 jaar oud is, terwijl het aanbod en de doelgroep ingrijpend gewijzigd zijn. En van ander onderzoek hebben wij geen weet ...

Dimi Dumortier
Projectverantwoordelijke bij Oikoten,
Lipsestraat 175, 3150 Tildonk,
tel. 016 20 21 93,
e-mail: dimi@oikoten.be

VERSCHUIVINGEN IN HET PROFIEL VAN DE JONGERE

	92-93	01-02
Gemiddeld aantal plaatsingen vóór aanmelding	6,6	7,2
Gemiddelde leeftijd bij eerste plaatsing	9,8 j	8,8 j
Hoogste opleidingsniveau		
Lager onderwijs en BLO	9 %	22 %
BuSO	12 %	22 %
Aanmeldingsproblemen		
Agressie	35 %	50 %
Andere gedragsproblemen	26 %	44 %
Psychische problemen	29 %	72 %
Middelenmisbruik	50 %	59 %
Vermogensdelicten	70 %	38 %
Gewelddelicten	6 %	25 %
Gebrek aan zelfredzaamheid	9 %	16 %
Sociale vaardigheden	3 %	28 %
Spijbelen	24 %	34 %
Fugues	53 %	34 %
Relatieproblemen met gezinsleden	24 %	53 %
Waarvan:		
Verwerking echtscheiding	26 %	13 %
Nieuw gezin	24 %	31 %
Verwaarlozing - mishandeling	26 %	53 %
Seksueel misbruik	9 %	21 %
Verwenning	9 %	3 %
Relatiemoeilijkheden ouders	24 %	28 %
Financiële moeilijkheden	15 %	13 %
Verslaving ouder	32 %	16 %
Psychisch problemen ouder	3 %	28 %
Huisvestingsproblemen	3 %	3 %
Gezondheidsproblemen	3 %	3 %

